

Льошенко Олена Юрївна

Національний університет «Одеська юридична академія»,

аспірант, адвокат

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Можливість належної реалізації права на справедливий суд є одним із головних принципів кримінального процесуального судочинства будь-якої правової держави. У ст. 8 Загальної декларації прав людини зазначено, що кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом [3].

Це питання є актуальним особливо в умовах зміни і, у зв'язку з цим, недостатнього практичного застосування кримінального процесуального законодавства, а саме Кримінального процесуального кодексу України 2012 року (далі – КПК України). Докорінна зміна форми кримінальної процесуальної діяльності від радянського типу до європейського типу викликає багато запитань і проблем застосування, що вимагає у свою чергу теоретичного обґрунтування та практичного застосування механізмів реалізації права на справедливий суд.

Проблематика у даній галузі висвітлювалася у роботах О. Я. Беляєвської, С. А. Голубок, , О. В. Лемака, М. А. Погорецького, Т. О. Подковенка, Т. В. Сахнова, Н. П. Сизої, О. Г. Шило, С. М. Ягофарова та інших вчених. Поняття «доступ до правосуддя» є складним, що обумовлює це питання одним із пріоритетних серед науковців.

Ми погоджуємося і повністю підтримуємо думку О. Г. Шило про те, що право на судовий захист має складний зміст. Вона визначає це право як

конституційно-процесуальне право—гарантію, яке має абсолютний характер [5, с. 179]. До його структури вчена включає елементи—права та нормативні вимоги. До числа перших відносяться: право кожного на захист у суді суб'єктивного права або законного інтересу; право на розгляд справи судом у розумний строк; право на участь у розгляді своєї справи і рівні можливості сторін щодо доведення суду своєї позиції; право на оскарження судового рішення; право на правову допомогу; право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності державних органів чи службових осіб; право на звернення за захистом своїх прав до міжнародних судових установ. У свою чергу, нормативними вимогами, що входять до структури права на судовий захист, О. Г. Шило вважає: здійснення захисту незалежним і неупередженим судом, утвореним відповідно до закону; відкритість судової процедури; доступність судового захисту; обов'язкове виконання судових рішень [6, с. 179].

М. М. Ясинюк вважає, що інститут доступу до правосуддя не регулюється якимось окремим законодавчим актом, оскільки це поняття є не лише правовим, а і соціальним. Кожен законодавчий акт, який у тій чи іншій мірі стосується правосуддя, ким би він не був прийнятий, має виходити з того, що доступ до правосуддя є природним правом людини, а тому на це право ніхто не може спокушатись, якими б благими намірами це не мотивувалось [7, с. 79–80].

Саме судовому захисту належить провідна роль у механізмі забезпечення прав і свобод людини, а рівень судового захисту є основним показником правового характеру держави і демократичності суспільства [8, с. 48].

Право на справедливий суд закріплено у таких міжнародно-правових актах, як ст. 10 Загальної декларації прав людини, ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, ст. 6 Конвенції та ін.

Конституція України у ст. 55 встановлює, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Безпосереднє належне виконання цієї вимоги

вимагає забезпечення відповідних процедур галузевого судочинства, зокрема і у кримінальному процесі [1].

У ст. 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» закріплено право на справедливий суд. Зокрема, визначено, що «кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним законом» [4].

У відповідності до ч. 1 ст. 21 КПК України, кожному гарантується право на справедливий розгляд та вирішення справи в розумні строки незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону. При цьому це не обмежується лише судовим розглядом у суді першої інстанції, а характеризує всі судові стадії кримінального провадження [2].

Специфічною галуззю кримінальної процесуальної діяльності є стадія досудового розслідування, на якій не суд, а уповноважені особи органів досудового розслідування (прокурор і слідчий) у межах своїх повноважень здійснюють свої функції, спрямовані на виконання вимог пов'язаних із повним, всебічним і неупередженим дослідженням обставин кримінального провадження, передбачених у ст. 2 КПК України.

Питання забезпечення права особи, чиї права, порушені в ході досудового розслідування, повинні бути урегульовані можливістю безперешкодного негайного звернення до суду за захистом та відновленням своїх прав.

Оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування, передбачене Главою 26 КПК України, є головним способом захисту порушених прав особи. Судовий контроль на даній стадії є особливим видом здійснення правосуддя, а відновлення порушених прав – найважливішою функцією судової влади [12].

У рішенні ЄСПЛ у справі «Голдер (Golder) проти Об'єднаного Королівства» вказано, що: «На думку Суду, було б немислимо, щоб стаття 6 п. 1 містила докладний опис наданих сторонам процесуальних гарантій в цивільних

справах і не захищала б в першу чергу того, що дає можливість практично користуватися такими гарантіями — доступу до суду. Усе вищезгадане призводить до висновку, що право доступу до правосуддя є однією з невід'ємних складових права, гарантованого статтею 6 п. 1» [9].

Рішенням ЄСПЛ у справі «Ейрі проти Ірландії» встановлено, що права, які гарантує Конвенція, повинні бути не теоретичними чи нереальними, а такими, що мають реальну силу і можуть бути здійснені на практиці, особливо це стосується права доступу до суду з огляду на визначне місце, яке в демократичному суспільстві належить праву на справедливий судовий розгляд [10]. Зазначимо, що виконання зобов'язань за Конвенцією полягає не лише в усуненні перешкод для реалізації прав, але і у здійсненні певних позитивних дій, спрямованих на забезпечення доступу до правосуддя.

Право доступу до суду є складовою права на справедливий суд, про що наголошується у справі «Плахтєєв та Плахтєєва проти України», де зазначено, що «Воно може підлягати законним обмеженням, таким, наприклад, як передбачені законом строки давності, заходи забезпечення позову, нормативне регулювання такого права стосовно неповнолітніх та психічно хворих осіб». Якщо доступ до суду обмежено внаслідок дії закону або фактично, Суд має з'ясувати, чи не порушило встановлене обмеження саму суть цього права і, зокрема, чи мало воно законну мету, чи існувало відповідне пропорційне співвідношення між застосованими засобами і поставленою метою («Ашингдейн проти Сполученого Королівства» (*Ashingdane v. the United Kingdom*) від 28 травня 1985 року, серія А, № 93, сс. 24–25, п. 57)» [11].

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що доступ до суду є складовою частиною права на справедливий суд, і містить у собі багатогранну структуру, основним елементом якої є можливість особи, яка вважає, що її права порушені, звернутись до суду, який вирішить її питання по суті та прийме відповідне рішення. Доступ до правосуддя може бути обмежений

законним шляхом, а діяльність правоохоронних органів, зокрема на досудовому розслідуванні має підлягати оцінці компетентними судами.

Список використаної літератури:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». – Х. : Одиссей, 2012. – 360с.
3. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
4. Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст.545.
5. Шило О. Г. Право на судовий захист у системі основних прав людини / О. Г. Шило // Проблеми законності : респ. міжвід. наук. зб. / Відп. ред. В. Я. Тацій. — Х. : Нац. юрид. акад. України, 2008. — Вип. 99. — С. 171–180.
6. Шило О. Г. Право на судовий захист у кримінальному судочинстві України: поняття та нормативний зміст / О. Г. Шило // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. праць / Акад. правових наук України, Ін-т вивч. пробл. злочинності. — Вип. 15. — Х. : Кроссроуд, 2008. — С. 173–181.
7. Ясинюк М. М. Доступ до правосуддя як важлива гарантія демократичного суспільства / М. М. Ясинюк // Університетські наукові записки. — 2013. — № 1 (45). — С. 79–85.
8. Ніколаєнко Я. М. Поняття та зміст права на судовий захист: сучасний погляд / Я. М. Ніколаєнко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. — 2014. — № 8. — С. 48–50.

9. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Голдер (Golder) проти Об'єднаного Королівства» від 21.02.1975. — Електронний ресурс. — Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/980_086.

10. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Ейрі проти Ірландії» : Рада Європи, Європейський суд з прав людини, Міжнародні суди; Рішення, Справа від 09.10.1979. — Електронний ресурс. — Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_332.

11. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Плахтеев та Плахтеева проти України» (заява № 20347/03) від 12 березня 2009 року. — Електронний ресурс. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_471.

12. Коровайко, О. І. Реалізація міжнародних стандартів кримінального судочинства в судовому провадженні України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / О. І. Коровайко; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Харків, 2017. - 470 с.